

Escrits sobre literatura comparada

Joseph Texte

Edició i introducció: Antoni Martí Monterde

Traducció: Salvador Company i Anna Torcal

Taula

Monsieur Texte: literatura comparada, literatura europea, <i>per Antoni Martí Monterde</i>	9
Els estudis de literatura comparada a l'estranger i a França. . .	25
La història comparada de les literatures	45
La joventut d'Edgar Quinet i la seva docència a Lió.	51
El curs impartit per Edgar Quinet a Lió	71
Facsimil de «Les études de littérature comparée à l'étranger et en France»	97
Nota sobre la procedència dels textos.	117
Bibliografia de Joseph Texte.	119

Monsieur Texte: literatura comparada, literatura europea

QÜESTIÓ DE PRINCIPIS

No podria haver-hi un debut més adequat per a una sèrie com la que aquest volum inicia que dedicar-ne el primer títol a Joseph Texte, el fundador de la literatura comparada com a perspectiva d'estudi i el seu impulsor en el marc acadèmic. Avui ja gairebé ningú no ho considera necessari, però sempre és interessant i recomanable recordar com van començar les coses: quins esforços —sacrificis, fins i tot— hi ha al darrere de tot allò que donem per sobreentès que existeix i prou. Des del punt de vista de la literatura comparada, aquest hauria de ser fins i tot un imperatiu ètic, polític, i no merament un passatemps erudit, administratiu o doctoral. A hores d'ara, la literatura comparada és una disciplina acadèmica fermament consolidada en la major part dels països occidentals, també al nostre; i, per descomptat, a França, el lloc on va fundar-se la primera càtedra d'aquesta perspectiva d'estudi com a disciplina acadèmica. Però cal tenir present que va ser més aviat gràcies a un indisciplinat, que aquesta disciplina va arribar a existir, també a França —o, encara més: fins i tot a França.

Aquest indisciplinat es deia Joseph Texte —nascut a París l'any 1865 i mort massa aviat, d'una greu malaltia pulmonar, gairebé podríem dir finisecular, l'any 1900—. Texte és pràcticament ineludible en les històries convencionals del comparatisme, el seu nom sempre hi és esmentat. Però, més enllà d'allusions tòpiques o equívokes —sovint força indocumentades geogràficament: s'ha arribat a dir que va ser professor a la Uni-

versitat de Dijon—, la seva biografia i la seva trajectòria intel·lectual han estat ben poc estudiades.¹

Efectivament, la primera càtedra europea de literatura comparada —pròpiament comparatística, i no com fins aleshores, de literatura estrangera o francesa amb orientació vagament supranacional— va ser la de la Universitat de Lió, ocupada el 1896 per Joseph Texte en una ciutat que, com abans de la mà de Jean-Jacques Ampère, o d'Edgar Quinet, esdevé l'escenari d'una crui·lla i on ell mateix havia impartit abans diversos cursos de literatura francesa amb una orientació ja clarament comparatista. La

1 Les fonts d'informació biogràfiques sobre Joseph Texte són molt escasses; de fet, en bona part el que se sap es deu als seus amics Joseph Bédier i B. Bouvier: una nota necrològica publicada al *Bulletin des Anciens Éléves de l'École Normale Supérieure*, París, 1900-1901. A banda d'aquesta notícia biogràfica, s'ha partit dels discursos pronunciats a la Universitat de Lió, també amb motiu del seu traspàs, «Obsèques de M. Texte», *Bulletin des Amis de l'Université de Lyon*, 1900-1901, pp. 51-58, i de les informacions despreses de la part del seu epistolari que s'ha publicat fins avui: Christian GARAUD i Janine IRIGOIN (eds.), *Joseph Bédier, Émile Mâle, Joseph Texte. Une amitié de jeunesse*, Berna-Berlín-Bruselles-Frankfurt-Nova York-Viena, Peter Lang, 1999, un llibre del qual també cal assenyalar la introducció, breu però interessant, de Garaud. Vegeu també Hugo von THIEME, «Joseph Texte», *Modern Language Notes*, vol. xvi, n. 7, novembre del 1901, pp. 395-400, i un estudi molt suggeridor, imprescindible: MICHAUD, Stéphane «Le bédouin, l'hérétique, le philosophe», a Jean BESSIÈRE i Daniel-Henri PAGEAUX (eds.), *Perspectives Comparatistes*, París, Honoré Champion, 1999, pp. 49-75. A Michaud precisament es deu l'analogia Monsieur Texte / Monsieur Teste. En termes més generals i contextuals sobre el camp acadèmic francès del segle XIX, pot consultar-se Michel ESPAGNE, *Le paradigme de l'étranger. Les chaires de littérature étrangère en France au XIXe siècle*, París, Éditions du Cerf, 1993. En canvi, resulta una mica decebedor el capítol sobre Texte inclòs en el número de la *Revue de Littérature Comparée* dedicat a *Rélire les comparatistes français*, n. 295, juliol-setembre 2000, pp. 317-321. Ens permetem remetre també al capítol que vam dedicar a Joseph Texte en el nostre llibre *Un somni europeu. Història intel·lectual de la literatura comparada*, València, PUV, 2011, pp. 336-433, del qual aquesta introducció és, necessàriament, una síntesi; i, pel que fa a Texte, lector de Quinet, al nostre article «Edgar Quinet, Joseph Texte, et les origines de la Littérature Comparée à Lyon», *Revue de Littérature Comparée*, n. 3, 2017 (en premsa).

creació d'aquella primera càtedra va ser determinada tant pel debat sobre la literatura comparada mateixa com per la llei de creació (o refundació) de les noves universitats franceses en aquell moment. El 1891 Texte havia estat nomenat *chargé de cours* de llengua i literatura francesa; el dia 1 de novembre de 1895, un cop assolit el grau de *docteur ès lettres*, és nomenat *professeur adjoint* encara sota la mateixa disciplina. Un any més tard, la seva plaça és transformada en uns termes més coherents amb l'ensenyament que, de fet, ja hi impartia, com ho demostra el fet que la *Revue des Cours et Conférences* publicava les seves lliçons sota l'epígraf «Littérature comparée».² En realitat, aquella primera càtedra històrica era anomenada exactament *littératures modernes comparées*³ i, a més a més, va ser possible gràcies a l'ajut finan-

2 El darrer curs de Texte com a professor de llengua i literatura franceses comença amb unes paraules ben clares: «L'objet d'un cours précédent a été de déterminer les rapports littéraires entre la France et les nations du Nord, depuis la Renaissance jusqu'au XVIIIe siècle. L'objet du cours de cette année sera: 1.º de compléter l'étude des relations de la France avec l'Europe au XVIIIe siècle, en traitant sommairement de l'Italie, de l'Espagne et des pays du Nord, notamment de l'Allemagne; 2.º de déterminer l'influence que le mouvement révolutionnaire a pu exercer sur notre connaissance des autres pays européens; 3.º de rechercher les premiers résultats de ces connaissances nouvelles dans la littérature de l'époque impériale, c'est-à-dire pendant la période qui précède immédiatement la période romantique». TEXTE, Joseph: «L'hégémonie littéraire de la France au XVIIIe siècle», *Revue des Cours et Conférences*, n. 7, 2 de gener de 1896, p. 320. A aquesta lliçó inaugural seguiren, efectivament: «L'Italie et la critique française au XVIIIe siècle», *ibid.*, n. 9, 16 de gener, pp. 418-424, i n. 10, 23 de gener de 1896, pp. 449-453; «L'Espagne et la critique française au XVIIIe siècle», *ibid.*, n. 13, 13 de gener de 1896, pp. 605-614; «Les relations littéraires de la France avec l'Allemagne avant le milieu du XVIIIe siècle», *ibid.*, n. 16, 5 de març de 1896, pp. 747-756; «Les premiers vulgarisateurs de la littérature allemande en France», *ibid.*, n. 20, 2 d'abril de 1896, pp. 133-141; «Klopstock, Wieland et Lessing en France, au XVIIIe siècle», *ibid.*, n. 21, 16 d'abril de 1896, pp. 209-217; «Le théâtre de Goethe et de Schiller en France au XVIIIe siècle», *ibid.*, n. 28, maig del 1896; pp. 305-310; «Werther en France au XVIIIe siècle», *ibid.*, n. 34, 9 de juliol de 1896, pp. 808-815.

3 Hi ha diverses introduccions a la literatura comparada que daten la càtedra de Lió al 1897. No és cert, la creació de la càtedra és del 1896, i la lliçó

cer de la Société des Amis de l'Université de Lyon, no com una iniciativa estructural del camp acadèmic francès. Aquesta càtedra constitueix la primera fita d'un indecís procés d'institucionalització del comparatisme literari que, malauradament, Texte no va poder consolidar ni estendre a París, on havia nascut, on s'havia format i cap a on contínuament fa esforços per tornar com a professor. Mentrestant, especialment mentre preparava la seva tesi, va anar publicant diversos assaigs comparatistes, sobretot a la *Revue des Deux Mondes*, i el resultat dels seus cursos, en diverses revistes acadèmiques, que constitueix un corpus interessantíssim, parcialment recollit en el seu únic llibre (a banda de la tesi), *Études de littérature européenne*, del 1898, però no gaire estudiat.

FRANÇA DAVANT LA LITERATURA COMPARADA

Alumne als anys vuitanta de l'École Normale Supérieure, la trajectòria acadèmica de Texte no va ser gens fàcil; va haver de superar un cop baix, el fracàs en la seva *Agrégation des lettres*, l'any 1886, per bé que l'any següent aconseguí reeixir de manera brillant, després de passar un mal moment al despatx del director de l'École, amb el seu tutor, Ferdinand Brunetière, que el va obligar a rectificar la bibliografia amb què va preparar aquell examen d'Estat en el qual els *normaliens* estan obligats a obtenir sempre la millor qualificació. A partir d'aquest moment, la seva vida acadèmica esdevé un periple en els llindars i vasos comuni-

inaugural —recollida en aquest llibre— és, sí, del febrer del 1897. Els successius nomenaments com a professor de la Universitat de Lió de Joseph Texte, des del primer, com a professor de literatura francesa, es fan públics al *Bulletin de l'Université de Lyon*, setembre del 1891, p. 121; *Bulletin des Amis de l'Université de Lyon*, desembre del 1895, p. 60; i finalment com a càtedra comparatista, *Bulletin de l'Université de Lyon* el desembre del 1896, p. 64. Aquest darrer document, que reflecteix el paper que hi havia tingut la Société, descarta definitivament les denominacions *littérature comparée* i *histoire comparée des littératures*, que sovint s'han emprat per parlar d'aquesta càtedra.

cants de l'ensenyament secundari i superior francès, que va del Lycée de Rochefort-sur-Mer el 1886, passant per Oxford entre el 1887 i el 1888, amb l'encàrrec de fer un informe sobre l'ensenyament del llatí a Anglaterra que servís d'orientació per al context francès; torna a París com a professor suplent d'anglès a l'École Normale Supérieure, més tard a l'École du Génie Maritime el 1889 i l'any següent entra al Lycée de Poitiers com a professor de retòrica. Aquest periple, un cop frustrades diverses expectatives d'ocupar una càtedra de nova creació a Friburg o de retornar a París, no conclou fins a finals del 1891 quan és nomenat *chargé de cours* a la Universitat de Lió.

Tanmateix, val a dir que era un professor de literatura francesa agregat a les obligacions nacionals de la seva disciplina filològica, però gens gregari de les seves obligacions patriòtiques. Ja el 1890 no dubta a expressar la professió de fe següent: «Crec en l'avenir de la literatura comparada i de la literatura europea»; i ni que sigui dita en confidència a un amic, cal saber valorar aquesta declaració de principis.⁴ De fet, en el sempre delicat debut com a professor universitari demostra una inqüestionable valentia, a la vista de la lliçó d'obertura del seu curs de literatura francesa, pronunciada ja el 1892, titulada «Les origines antiques et italiennes de la Renaissance française», en què, després d'una exposició amarada de referències a un esperit nacional francès, certament trasbalsat des del 1871, conclou que si l'esperit germànic ha estat el vencedor de la darrera guerra, França pot tenir l'honor de personificar l'esperit llatí. És un moment en què França busca en el concepte de *latinité* una reformulació de la seva hegemonia; però la seva proposta per fer-ho resulta bastant heterodoxa en aquell context:

4 L'afirmació prové d'una carta personal, citada sense esmentar el destinatari concret, per Joseph Bédier i B. Bouvier en la nota necrològica publicada al *Bulletin des Anciens Élèves de l'École Normale Supérieure*, París, 1900-1901, p. 124; el més probable és que el corresponal fos Bédier.

És necessari que ens definim a nosaltres mateixos.

Em sembla que la història literària hi pot contribuir de dues maneres.

D'entrada, reunint lentament, amb un estudi pacient, totes les manifestacions de l'esperit nacional, els elements d'una definició d'aquest esperit. Perquè, ben mirat, no té cap altra fi.

A continuació, abordant francament l'estudi de les literatures rivals, o simplement, per parlar en un llenguatge més científic, diferents. Tota definició és una comparació. No hi ha ciència d'*un* individu, d'*un* tipus, d'*una* espècie. Qui diu ciència, diu classificació, és a dir, comparació. Si hi ha un esperit francès, un pensament francès, un art francès, no es definiran més que en relació amb els seus contraris. La nostra literatura no és més que una província d'una literatura més vasta, que podem anomenar literatura europea. Caldria, doncs, que la història literària es fes europea també, com ha fet, en el nostre segle, la història política. Aquest serà el mitjà més segur no solament de renovar-la i estendre-la, sinó també de fer-la més precisa i més exacta.⁵

Expressar aquestes meditacions en un curs de literatura francesa, encara en ple segle XIX —el segle de les literatures nacionals— i a la França de la Tercera República, que no feia gaire havia perdut Alsàcia i part de Lorena, planteja dificultats evidents, com es pot apreciar en els equilibris terminològics; no era gens fàcil considerar la literatura alemanya senzillament com a diferent, més que no pas rival; ni considerar que la literatura europea ha de ser el veritable camp d'estudi de qui es dedica a la literatura francesa. Encara resulta més difícil, des de la perspectiva nacional francesa, acceptar afirmacions com les que trobarà el lector d'aquest llibre, en el sentit de considerar «Herder, l'autèntic fundador de la literatura comparada». Dit d'una altra manera: en realitat, la literatura comparada, més que néixer a França, havia nascut contra França. En el fons, havia nascut com una forma de pluralisme europeu. «Si el *nacionalisme* va néixer de la

5 TEXTE, Joseph: «Les origines antiques et italiennes de la Renaissance française», *Bulletin de l'Université de Lyon*, n. 2, 1892, p. 360.

crítica comparativa, el cosmopolitisme o l'*internacionalisme* també en va sorgir», conclou.

Ara bé: Texte, que és un home del seu temps i, per tant, no ignora la idea de literatura nacional, no s'hi oposa, sinó que, com Goethe en el seu ideal de *Weltliteratur*, s'imagina la seva evolució lògica en el futur. Un futur, el 1895, imminent i llunyà alhora. Per fer-ho, traça un doble moviment interesantíssim, que correspon a la seva idea de comparatisme:

El problema capital, tant en la literatura com en la política del segle xx, serà la conciliació de la pàtria i de la humanitat. Aquesta conciliació és possible, és necessària. Temor a veure la pàtria absorbir-se i fondre's en la humanitat? Aquest temor és quimèric: qui dubta de l'avenir del principi d'humanitat desespera de la humanitat mateixa, però qui tem per la pàtria no té ni la menor idea del poder dels lligams que vinculen l'home a la terra. [...] La literatura del pròxim segle —ningú no s'aventura gaire a predir-la— serà a l'ensem nacional i humana, i el primer rang serà per al poble que sabrà, en una literatura profundament nacional, introduir el màxim d'humanitat.⁶

I, precisament avançant-se a les crítiques que sabia que rebria el seu plantejament, no dubta a considerar aquest avenir de les literatures nacionals el principal interès d'un futur, ja més llunyà, que albira constructiu gràcies a la literatura.

Aquest perill és el que amenaça indistintament totes les literatures europees. Potser, en l'Europa del segle xxv, la idea de pàtria literària serà tan afeblida com la de pàtria política. Italians, holandesos, portuguesos o russos, hi ha tot de llibres que tenen ja, d'un confí a l'altre d'Europa, la mateixa aparença! Com lluitar contra la increïble facilitat dels intercanvis, la freqüència de les relacions, la multiplicació de traduccions..., més tard pot ser, la unificació de les llengües? [...] ¿Seria tan absurd, després de tant haver compa-

6 TEXTE, Joseph: «L'hégémonie littéraire de la France», *Études de Littérature Européenne*, pp. 300-301.

rat, relacionat i, diguem-ne, barrejat tantes obres nascudes en tot país, que en resultés una mena d'ideal mixt, format d'elements artificialment relacionats, per crear una literatura que no serà ja ni anglesa, ni alemanya, ni francesa, sinó simplement europea..., tot esperant que esdevingui universal?⁷

Certament, situat en el tombant del segle XIX al XX, no era fàcil predir com seria la forma de les literatures al segle XXV. Tampoc no calia. L'objectiu de Texte era un altre: mostrar la necessitat d'un debat sobre el futur literari d'Europa. La idea de literatura europea, doncs, és —com en el cas de Goethe— l'horitzó concret a què tendeix la seva mirada, mentre que la literatura universal (la idea de *Weltliteratur*) en seria l'horitzó abstracte, últim, que fa intel·ligibles totes les seves reflexions.

Tanmateix, Texte havia après una part d'aquest ideal europeu com a alumne de Ferdinand Brunetière a l'École Normale Supérieure. I cal dir que l'alumne va romandre molt més fidel a aquest esperit que el seu mestre, que acabà sent un *antidreyfusard* dels més furibunds, un antiinternacionalista i un irreductible nacionalista francès de tall maurrasià.⁸ De fet, Brunetière, que va ser el seu director de tesi, també va ser el principal obstacle perquè aquesta tesi arribés a defensar-se, posant continus entrebancs i dilatant els processos de revisió i d'autorització. En aquest punt, cal tenir present que el tema de la tesi de Texte, *Jean-Jacques Rousseau et les origines du cosmopolitisme littéraire. Étude sur les relations littéraires de la France et de l'Angleterre au XVIIIe siècle*,⁹ ja

7 *Ibid.*, p. 458.

8 Vegeu COMPAGNON, Antoine: *Connaissez-vous Brunetière? Enquête sur un antidreyfusard et ses amis*, París, Seuil, 1997.

9 Finalment, la tesi va poder ser publicada i defensada, amb la qual cosa Texte va poder optar a la condició de *professeur* l'any següent. El tribunal va ser format per Émile Faguet (professor de literatura francesa a la Sorbona, qui el 1902 fundà una revista, la *Revue Latine*, que se subtitulava *Revue de Littérature Comparée*), Alexandre Beljame (professor de literatura anglesa a la Sorbona, autor d'una tesi avui oblidada, *Le public et les hommes de lettres en Angleterre au dix-huitième siècle*, París, Hachette et Cie., 1881, però que cal-

des del mateix títol significava un problema greu per a Brunetière i el seu cercle nacionalista i ultraconservador. El problema, més que Rousseau, és la idea de *cosmopolitisme*, un terme que secularment s'havia emprat com a sinònim de civilització francesa i que encara té aquesta aura quan Texte hi comença a treballar, però que es va resemantitzant al llarg dels anys en què la tesi és redactada. Finalment, quan Texte ja la dona per enllestida, el terme cosmopolita es troba en el centre de la polèmica nacional francesa. La lectura que Texte fa del segle XVIII és una lectura intel·lectual que no eludeix afirmar que «l'«ànima cosmopolita» és alhora una superioritat i una feblesa»,¹⁰ fins i tot a França. I Brunetière es troba entre els detractors del seu nou sentit, que Texte proposa, com a manera de repensar l'internacionalisme a través del Romanticisme i l'internacionalisme literari. De fet, en alguna ressenya es va titllar Texte gairebé de ser antifrancès —de manera coherent amb el fet que en la seva tesi hi hagués una part important dedicada a Madame de Staël— i li va ser recomanat un canvi d'aires disciplinaris. Se'l veia com un desarrelat, per no dir un *déraciné*.

Res més lluny del pensament de Texte que renunciar a França. I, malgrat que pugui semblar obligat a «agregar-se» a la *grandeur*, no l'hem de considerar insincer quan diu als seus primers alumnes de *lycée*, a Poitiers:

dria rellegir com un audaç exercici de crítica cultural, importantíssim per exemple per a autors com ara Jürgen Habermas i Terry Eagleton), Gustave Larroumet (professor de literatura francesa a la Sorbona), Louis Petit de Julleville (historiador de la literatura francesa, sensible a l'enfocament de Texte, que va convidar-lo en els darrers volums de la seva *Histoire de la langue et de la littérature française*), Ferdinand Brunot (gramàtic i historiador de la llengua francesa, *maître de conférences* a la Sorbona) i Augustin Gazier (fins al 1896 professor de llengua i literatura llatines i des del 1896, de literatura francesa).

10 TEXTE, Joseph: «Les relations littéraires de la France avec l'étranger au XVIIIe siècle», a Petit de Julleville (dir.), *Histoire de la langue et de la littérature française*, vol. VI, París, Armand Colin, 1898, p. 739.

Permeteu-me, doncs, joves alumnes, en lloc d'un treball nou, ensenyar-vos un plaer.

Aquest plaer, en realitat, és també un estudi —és que hi ha hagut mai un veritable plaer sense una mica d'esforç?—, però és un estudi ple d'encant, i més capaç de recrear l'esperit que de tirar-lo. És el del geni mateix del nostre país, tal com sorgeix del seu passat; i el plaer a què em refereixo és viure, per la imaginació, la vida de la nostra vella França. [...] El que se us hi demana no és solament el vostre treball, sinó el vostre amor. No n'hi ha prou amb la bona voluntat, cal una passió rara a la vostra edat, i que no obstant això constitueix en si la felicitat de tota una vida: cal l'amor i el culte del passat.¹¹

Com en el cas de Germaine Necker, Texte estima França profundament, fins al punt de mirar-la en una altra clau que no sigui una manera d'entotsolar-se; la seva reflexió no tractava només d'un distanciament de la idea de França, que no es dona ni en Staël ni en Texte, sinó de la presa de consciència de la necessitat d'un esperit europeu, en el qual França ha de veure's no com a dissolta negativament, sinó com a impulsora principal a risc de quedar-se'n al marge, si no accepta aquesta evidència. Fins i tot quan reflexiona —com era també gairebé preceptiu aleshores— sobre l'hegemonia literària de França, Texte no s'està d'aclarir que

[...] en canvi, aquesta hegemonia no és pas incontestada. Itàlia mai no ha sofert el jou sense revolta. La nacionalitat alemanya es desperta. La nacionalitat anglesa mai no s'ha deixat encetar. Amb les primeres notícies de la Revolució, tota Rússia, aparentment tan francesa, se sublevarà contra nosaltres. Un assalt es prepara contra la concepció francesa de l'art i seran les nacions germàniques les

11 TEXTE, Joseph: *La Vieille France. Discours prononcé à la distribution des prix du Lycée de Poitiers*, discurs pronunciat el 31 de juliol de 1891, Imp. Millet, 1891, p. 11. L'exemplar del qual citem porta una dedicatòria manuscrita ben significativa: «Monsieur Gréard, Vice-Recteur de l'Académie de Paris, hommage très respectueux de l'auteur».

que, prenent consciència, a la veu de Rousseau, del seu propi geni, oposaran a la literatura francesa la literatura de l'Europa del Nord.¹²

Per tant, la pèrdua de l'hegemonia francesa, en realitat —com ja havia sabut veure Goethe abans—, era l'inici d'una nova època també per a França, una època que incloïa, d'una banda, el fet de reconèixer que la tensió amb Alemanya havia estat alhora molt productiva i reveladora en la identitat francesa; i, de l'altra, l'acceptació d'una evidència autocrítica: la civilització francesa no està sola a l'Univers i no és l'Univers. Com a plantejament conceptual, resulta apassionant; com a plantejament metodològic, és importantíssim, ja que Texte fa emergir d'aquest reconeixement doble una metodologia d'estudi que prefigura l'estudi dels *transferts* intel·lectuals: no pas per casualitat, és una figura que ha cridat l'atenció dels impulsors d'aquest concepte, Michael Werner i Michel Espagne.¹³ Quan Texte estudia la influència alemanya sobre el Romanticisme francès, per exemple, no dubta a introduir el seu treball amb una meditació sobre la dificultat de l'estudi de les relacions entre França i Alemanya:

Un dels problemes d'història més difícils, sobre el qual el segle XIX que s'acaba deixarà en mans del XX la manera de trobar la solució, és la qüestió de les relacions intel·lectuals entre França i Alemanya. Problema obscur per definició: què hi ha de més obscur que el

12 TEXTE, Joseph: «Les relations littéraires de la France avec l'étranger au XVIIIe siècle», a Petit de JULLEVILLE (dir.), *Histoire de la langue et de la littérature française*, vol. VI, París, 1898, pp. 764-765. Vegeu també TEXTE, Joseph, «L'hégémonie littéraire de la France au XVIIIe siècle», *Revue des Cours et Conférences*, 2 de gener de 1896, pp. 328-329; recollit i ampliat també com a «L'hégémonie littéraire de la France» a *Études de Littérature Européenne*.

13 Vegeu ESPAGNE, Michel i WERNER, Michael (dirs.), *Qu'est-ce qu'une littérature nationale? Approches pour une théorie interculturelle du champ littéraire. Philologiques*, III, París, Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1994; ESPAGNE, Michel: *Les transferts culturels franco-allemands*, París, PUF, 1999.

geni d'una nació, si aquest no és sinó el resultat del contacte de dues nacions?¹⁴

És evident que Texte no concep la influència literària en el sentit merament filològic, historicista, positivista, que posteriorment privilegiaren els comparatistes francesos de la primera meitat del segle xx.

Per això, Texte subratlla que una de les funcions que ha de tenir la literatura comparada és ajudar a l'adveniment d'una crítica literària europea, d'una literatura europea i, en darrera instància, del Estats Units d'Europa, i atorga al concepte de *Weltliteratur* el paper de ser el domini últim de la literatura comparada.¹⁵ En aquest sentit, cal remarcar que Texte no només és audaç i s'avança al seu temps, sinó que els seus successors a França, començant per Fernand Baldensperger, germanista que ocupà la càtedra de Lió el 1900 i que disciplinà el comparatisme francès posteriorment des de la Sorbona, van desenvolupar tot un programa de profunda nacionalització de la literatura comparada, aparentement metodològic —el model A en B fundat per *Goethe en France* (1904), de Fernand Baldensperger—, que sempre tenia en la literatura francesa el centre de gravitació, i s'imposà no només com a model de monografia, sinó de pensament. (Cal recordar que la normativa francesa només permet la direcció de tesis doctorals un cop s'arriba a la condició de *Professeur*, és a dir,

14 TEXTE, Joseph: «L'influence allemande dans le Romantisme Français», a *Études de Littérature Européenne*; París, Armand Colin, 1898, p. 195.

15 TEXTE, Joseph: «Introduction», a BETZ, Louis-Paul: *La littérature comparée*, Estrasburg, Karl J. Trubner, 1904²; la primera edició és del 1900 (citem segons l'edició facsímil de la segona edició, augmentada i prologada per Fernand Baldensperger, Nova York, Greenwood Press, 1969, p. xxvii. Es tracta de la darrera versió, ampliada, d'un dels textos que recollim en aquest llibre, ja que aquesta bibliografia de Betz va ser publicada, fragmentàriament, el 1896, també amb presentació de Texte. Louis-Paul Betz va ser també un dels pioners del comparatisme, i la seva càtedra a Zuric va ser una de les primeres d'Europa. En aquesta mateixa col·lecció està previst publicar aviat un recull d'assajos comparatistes de Betz.

de catedràtic —i encara avui, només un cop passada el que s'anomena *habilitation de recherche*—, la qual cosa limita molt les possibilitats de crear una mena d'escola acadèmica.) Baldensperger, sens dubte, va saber aprofitar aquest avantatge institucional en favor del seu mètode, sense l'aplicació del qual durant dècades va ser pràcticament impossible obtenir el doctorat en *littérature comparée*.

Tanmateix, tornant als anys en què Texte encara vivia, la cosa hauria pogut anar encara pitjor si Ferdinand Brunetière, un cop desbordat pels esdeveniments i intuïnt que a través del comparatisme podia salvar una carrera que ell mateix havia enfonsat, hagués ocupat la càtedra comparatista que, a finals del segle xx, la Sorbona va estar considerant d'obrir,¹⁶ i que no es concretà fins al 1925. Les pressions i els moviments tàctics del creador del darwinisme literari van ser veritablement curiosos, i val a dir que gens mancats d'interès, com ara la seva represa de la idea de literatura europea: tema de la conferència inaugural que va pronunciar en el que pot considerar-se el primer congrés internacional comparatista, la secció 6 del Congrés d'Història de París, celebrat durant l'Exposició Universal al juliol del 1900.¹⁷ Un congrés en l'organització del qual Texte va treballar, però al qual ja no va poder assistir: va morir el dia 11 d'aquell mateix mes de juliol.

Tanmateix, la llavor de la literatura comparada ja estava sembrada. Tal com escriu el 1899, en una segona versió d'un dels

16 Vegeu MOREAU, Pierre: «Brunetière, professeur de “littérature comparée”», *Revue de Littérature Comparée*, n. 30, 1956, p. 71. Fins al 1910, Fernand Baldensperger no ocupa una plaça a la Sorbona, però no va ser una càtedra fins al 1925, després de passar per una càtedra a Estrasburg, creada per a ell per raons polítiques el 1919.

17 BRUNETIÈRE, Ferdinand: «La Littérature européenne», conferència inaugural del Congrés d'Histoire Comparée, VIe Section, Histoire Littéraire, París, 1900, recollida a *Annales Internationales d'Histoire. Congrès de Paris, 1900. 6e section. Histoire Comparée des Littératures*, París, Lib. Armand Colin, 1901.

textos que recuperem aquí, la introducció a la bibliografia pre-comparatista de la història de la literatura s'entén com a reflexió sobre l'origen del comparatisme en el marc que li resultava indefugible, i Texte no dubta a delimitar el camp propi de «l'estudi comparatiu de les literatures», que s'ocuparia de

[...] les relations de les diverses literatures entre elles, actions i reaccions simultànies o successives, influències socials, estètiques o morals que deriven de l'encreuament de races i del lliure intercanvi d'idees; tot plegat constitueix un tema d'estudi gairebé inesgotable i del qual no és pas temerari dir que els historiadors se n'ocuparien cada cop més.¹⁸

Però ben aviat quedà clar que la proposta de Texte, des de la consciència d'originar-se en el si del segle de la història literària —i especialment en el seu llibre sobre Rousseau, encara molt marcat per la influència de Taine, de ben segur per a desesperació de Brunetière—, en realitat la posa en qüestió, en obligar-la a fer-se càrrec de la seva limitació precisament històrica. Texte, en efecte, desplega una certa inèrcia historicista, però també hi planteja una reacció nítida: la necessitat de distanciar-se de tot allò que havia caracteritzat el segle XIX com a època de la història nacional de les literatures, mentre que «serà sens dubte la tasca del segle XX escriure'n la història comparativa».¹⁹ A partir del llibre de Texte sobre el cosmopolitisme literari, i del recull dels seus articles, *Études de littérature européenne*, ja no hi ha possibilitat de desfer el camí. Malauradament, sí d'esborrar-lo. I a França això és el que s'ha fet, en realitat, ja des del moment en què Fernand Baldensperger va ocupar la càtedra de Lió, i més encara quan es creà per a ell mateix la segona càtedra francesa, a la Uni-

¹⁸ TEXTE, Joseph: «L'histoire comparée des littératures», a *Études de littérature européenne*, p. I.

¹⁹ TEXTE, Joseph: «Introduction», a BETZ, Louis-Paul: *La littérature comparée*, p. XXVII.

versitat d'Estrasburg, el 1919,²⁰ gairebé com una continuació acadèmica del Tractat de Versalles.

França té un problema nacional amb la literatura comparada. Però, en tot cas, aquest llibre vol ser una aportació a la memòria d'aquesta literatura, i del comparatisme francès; una memòria que serà, en l'avenir —esperem—, memòria també dels Estats Units d'Europa. Si seguim les prediccions de Texte pel que fa al segle xx, ens podríem sentir una mica decebuts; ara som al xxi; esperem que no calgui esperar al xxv per esbrinar si tenia raó.

ANTONI MARTÍ MONTERDE
Universitat de Barcelona

20 Sobre la literatura comparada com a problema nacional francès que no s'entén sense aquest fet, cal assenyalar que la segona càtedra comparatista de França no és a la Sorbona (que haurà d'esperar fins al 1925 malgrat que des del 1921 ja hi funcionava l'Institut de Littérature Comparée, fundador de la *Revue de Littérature Comparée*), sinó a Estrasburg, ciutat seu d'una potent universitat bismarckiana —s'hi havia doctorat, amb una tesi sobre Brunetière, Ernst Robert Curtius, i hi havien estat professors Carl Schmitt i, fins al dia de la seva mort, Georg Simmel—, que va ser desgermanitzada. Vegeu Antoni MARTÍ MONTERDE, «Jean-Marie Carré i els orígens polítics de la imagologia comparatista», *Afers*, vol. 30, n. 83, 2016, pp. 1-22; i «Literatura comparada i imagologia en la Primera Guerra Mundial: Fernand Baldensperger i Jean-Marie Carré», *Estudis Romànics*, vol. xxxviii, 2016, pp. 239-264.